

بسم الله الرحمن الرحيم

ویژگی‌های رجعت از منظر آیات و روایات

استاد راهنما: خانم نسرین خوش‌روش

نویسندگان: معصومه شادمان، زهرا میرزایی، مریم فرهادی، نسترن امیری

حوزه علمیه امام خمینی (رحمه الله علیه)

استان کرمانشاه

زمستان ۱۳۹۹

چکیده

رجعت امری هدفمند و حکیمانه در راستای تحقق اراده پروردگار است که در آن زنده شدن مردگانی از نیکان و بدان محض و بازگشت آن‌ها به دنیا در عصر ظهور به تدریج محقق خواهد گشت تا مؤمنین به پاداشی درخور و کافران به بخشی از کیفر خود نائل آیند و اهل بیت (علیهم‌السلام) سکان‌دار هدایت بشر گردند. ویژگی‌های رجعت با توجه به جایگاه مهم و اشتیاق فراوانی که به مطالعه آن در میان اهل ایمان وجود دارد باهدف بهره‌گیری از زوایای مختلف حقیقت مقدس رجعت به رشته تحریر درآمد و از استدلال به آیات و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) که ودیعه دار علم الهی هستند مدد گرفت تا سبب بصیرت‌افزایی و زمینه‌ای شود که تلاش‌ها در این زمینه ادامه یابد. مقاله حاضر با استناد به منابع اسلامی، به شکل کتابخانه‌ای به روش توصیفی-تحلیلی است و شاخص‌ترین ویژگی‌های رجعت ازجمله ضروری بودن رجعت در مذهب تشیع، ایام‌الله بودن آن، حتمی بودن وقوع، فراگیری نسبت به سایر امم، اختصاص به مؤمنان و کافران محض، حق انتخاب در بازگشت مؤمن و اجبار برای کافر، بازگشت عینی و حقیقی و رجعت و تکلیف موردبررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: رجعت، ویژگی‌های رجعت، آیات و روایات، بازگشت به دنیا.

مقدمه

از موضوعات بحث‌برانگیز و مهم در کلام اسلامی شیعه، واقعه‌ی رجعت و بازگشت دوباره به دنیا پیش از قیامت و در عصر ظهور است که اهل بیت (علیهم‌السلام) همواره به‌عنوان رکن اعتقادی بر آن تأکید نموده‌اند. رجعت دارای زوایای پیدا و پنهان بسیاری است و در این میان تبیین ویژگی‌های آن اهمیت بالایی دارد و اگر به‌گونه‌ای صحیح و شایسته انجام شود، نقش قابل‌توجهی در تقویت جایگاه ارزشمند این آموزه مهم شیعی و توانایی در پاسخ به شبهات به‌ویژه در عصر حاضر ایفا می‌کند.

اعتقاد به رجعت پیشینه‌ای طولانی دارد تا آنجا که ادیان الهی قبل از اسلام به رجعت معتقد بوده و در اسلام نیز پیشینه آن به زمان نبی اکرم (صلی‌الله علیه و آله و سلم) و نزول آیات قرآن بازمی‌گردد. همچنین روایات فراوانی از ناحیه اهل‌بیت (علیهم‌السلام) در این باب وارد شده و به دنبال آن جمع کثیری از علمای شیعه در مورد آن قلم‌فرسایی کرده‌اند. از جمله «اثبات رجعت» از فضل بن شاذان (۲۶۰ م) و «بصائر الدرجات» از محمد بن حسن صفار است.

جامع‌ترین و ماندگارترین اثر در باب رجعت نیز توسط شیخ حر عاملی با عنوان «الایقاظ من الهجعة بالبرهان علی الرجعة» تألیف شده که آیات مرتبط و بالغ بر ۵۰۰ حدیث در میان دوازده باب جای گرفته است. در بین مقالات نیز می‌توان به دو نمونه «رجعت و مستندات روایی آن در تفسیر قمی» نوشته عبدالمجید طالب تاش و «رجعت» از هادی صادقی اشاره کرد.

پژوهش‌هایی که در گذشته انجام شده اغلب به بحث اثبات رجعت پرداخته و به دلیل کمتر پرداختن به ویژگی‌های آن جمع کثیری حتی از جامعه‌ی متدینین از آن بی‌اطلاع‌اند،

لذا پژوهش حاضر باهدف نوشیدن جرعه‌ای از علم حقیقی و نوشاندن آن به تشنگانش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مقاله حاضر با گردآوری کتابخانه‌ای و پردازش توصیفی-تحلیلی به بررسی ویژگی‌های رجعت از منظر آیات و روایات پرداخته و در آن ابتدا به مفهوم‌شناسی لغوی و اصطلاحی رجعت و سپس تبیین ویژگی‌های آن ازجمله ضروری بودن رجعت در مذهب تشیع، ایام‌الله بودن آن، حتمی بودن وقوع، فراگیری نسبت به سایر امم، اختصاص به مؤمنان و کافران محض، حق انتخاب در بازگشت مؤمن و اجبار برای کافر، بازگشت عینی و حقیقی و رجعت و تکلیف پرداخته است.

مفهوم‌شناسی رجعت

الف. از نظر لغوی:

رجعت در ادبیات عرب «الرجعة» از ماده «رَجَعَ» به معنای بازگشت، بازگرداندن و اعاده به جای نخست است.^۱ صحاح اللغة «الرجعة» را «ای بالرجوع الی دنیا بعد الموت؛ بازگشت به دنیا پس از مرگ» ابراز کرده است.^۲

شرتونی نیز می‌گوید: «رَجَعَ الرَّجُلُ رُجُوعاً وَ مَرَجِعاً وَ مَعَهُ انْصِرَافٌ... هُوَ يُؤْمِنُ بِالرَّجْعَةِ اِی بِالرُّجُوعِ اِلَى الدُّنْیَا بَعْدَ الْمَوْتِ»^۳ رجعت به معنای رجوع و بازگشت است، این که گفته شود فلانی به رجعت ایمان دارد؛ معنایش اعتقاد او به رجوع مردگان به دنیا است.

^۱ ابن منظور، لسان العرب، ج ۸، ص ۱۱۴.

^۲ جوهری، صحاح اللغة، ج ۳، ص ۱۲۱۶.

^۳ شرتونی، اقرب و الموارد، ج ۱، ص ۲.

و صاحب تاج العروس در تعریف لغوی رجعت می‌گوید: «الْمَرَّةُ مِنَ الرَّجُوعِ؛ رجعت یکبار بازگشتن است.»^۱ لغت شناسان در مورد این ماده تقریباً دیدگاه مشترکی دارند و آن را بازگشت به دنیا دانسته‌اند و درنهایت صاحب مجمع البحرین می‌فرماید: «وَالرَّجْعَةُ بِالْفَتْحِ هِيَ الْمَرَّةُ فِي الرَّجُوعِ بَعْدَ الْمَوْتِ بَعْدَ ظُهُورِ الْمَهْدِيِّ عَجَّ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ شَرِيفٌ؛^۲ رجعت یکبار بازگشتن پس از مرگ در عصر ظهور حضرت مهدی عج الله تعالی فرجه شریف است.»

شایان ذکر است که کلمات «کره» و «ایاب» نیز در نصوص دینی به معنای بازگشت است و جوهری «أَبَ» را به همین معنا دانسته و می‌گوید: «أَبَ، يُوبُ و آيَاباً، به معنای بازگشت (رَجَعَ) است.»^۳ ابن منظور «کره» را همان بازگشت مجدد معنا می‌کنند و می‌گوید: «الْكُرَّةُ: الرجوع»^۴ و در روایات بیشترین واژه‌ای که به همان معنای رجعت بیان شده «کره» است.

ب. رجعت در اصطلاح علم کلام:

رجعت در علوم مختلف معانی اصطلاحی فراوانی دارد، اما در مقاله حاضر دانستن معنای رجعت در علم کلام برای ما ضروری است.

شیخ حرعاملی در بیان تعریف اصطلاحی رجعت می‌فرماید: «بدان که رجعت در کلام همان حیات و زندگی بعد از مرگ و قبل از قیامت است و این معنا از لفظ رجعت به ذهن

^۱ الزبیدی، تاج العروس، ج ۱۱، ص ۱۵۶.

^۲ طریحی، مجمع البحرین، ج ۴، ص ۳۳۴.

^۳ جوهری، الصحاح، ج ۱، ص ۸۹.

^۴ ابن منظور، لسان العرب، ج ۵، ص ۱۳۵.

نصرت و یاری آن حضرت نائل آمده و برقراری دولت حَقّه مهدوی را نظاره کنند و طعم شیرین حکومت آن گرامی را بچشند و گروهی دیگر از دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) را محشور می-گرداند تا از آنان قبل از قیامت انتقام گرفته و آنان نیز در این دنیا ذلّت و خواری کفر و نفاق را احساس نمایند. دیگر اینکه اگر بگوییم هیچ تکلیفی وجود ندارد در این صورت، اولاً رجعت بیهوده است چرا که بازگشت بی معنا خواهد بود و هدفی را دنبال نخواهد کرد، درثانی روایاتی که بخشی از فلسفه رجعت را یاری امام زمان و سایر معصومین (علیهم السلام) بیان نموده اند فاقد اعتبار خواهد بود درحالی که، این اعتبار سیره متشرعه است که روایات از امامان معصوم (علیهم السلام) نقل شده است.

نتیجه

رجعت در حیطه لغت‌شناسی بازگشت به مبدأ و در اصطلاح کلامی بازگشت دوباره به دنیا پس از مرگ و مقارن با عصر ظهور امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) است. جهان هنگام رجعت جهانی است با ویژگی‌های خاص که نه به‌طور دقیق شبیه دنیای امروزی و نه همانند جهان آخرت و در آن موانع فعلیت یافتن خاصیت وجودی حضرات معصومین (علیهم‌السلام) از بین خواهد رفت. این رکن اعتقادی از ضروریات مذهب تشیع بوده و روایات در این باب تواتر معنوی داشته و اجماع علمای امامیه عمده‌ترین دلیل بر این است که منکر آن از دایره تشیع خارج است.

ایام‌الله رجعت وعده قطعی خداوند متعال و تجلی‌گاه قدرت مطلق الهی و شکست قدرت‌های شیطانی در همین زمین مصطلح است که در آن اراده الهی فراتر از موانع ظاهری، ظهور می‌یابد. این واقعه مختص به مؤمنین و کافران محض از تمامی امم پیشین است که دسته اول به اختیار خود برای مشاهده الطاف الهی و طی مدارج کمال و درک لذت در پناه دولت کریمه اهل بیت (علیهم‌السلام) و دسته دوم به اجبار جهت تعذیب و تذلیل و دیدن بخشی از جزای اعمال ننگینشان به صورت تدریجی و از طریق رجوع ارواح به بدن مادی و عنصری پیشین خود بازمی‌گردند.

بنابراین با این که رجعت در همین کره خاکی و دنیای مادی اتفاق خواهد افتاد اما ویژگی‌های خاصش آن را از نحوه زندگی در زمان ما متفاوت و مشاهده‌ی چنین روزگاری آرزوی هر فرد مؤمن و او را شادمان خواهد کرد و البته هنوز راه حضور باز است پس تا مهلت باقی است باید در کسب ایمانی خالصانه که اولین شرط حضور و درک ایام رجعت است، کوشید.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، تحقیق و تصحیح: جمال‌الدین میردامادی، بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ه.ق.
۲. اشکوری، محمد بن علی، **تفسیر شریف لاهیجی**، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۰.
۳. اردبیلی، محمد بن علی، **جامع الرواة و ازاحة الاشتباهات عن الطرق و الاسناد**، بیروت: بی‌نا، ۱۴۰۳/م ۱۹۸۳ ق.
۴. بهادری، ابراهیم، **جواهرالفقه القاضی ابن البراج**، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۱ ه.ق.
۵. ثعلبی، احمد بن محمد، **تفسیر ثعلبی**، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ ه.ق.
۶. الجوهری، اسماعیل بن حماد، **الصحاح**، بیروت: دار العلم للملایین، ۱۴۰۷ ه.ق.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم: مؤسسه آل بیت (علیهم‌السلام)، چاپ اول، ۱۴۰۹ ه.ق.
۸. _____، **الایقاظ من الهجعة بالبرهان علی الرجعة**، ترجمه: احمد جنتی، تهران: نوید، ۱۳۶۲ ه.ش.
۹. خدامراد، سلیمان ریزی، **بازگشت به دنیا در پایان تاریخ**، قم: بوستان قم، ۱۳۸۷.
۱۰. الزبیدی، محب‌الدین محمد مرتضی، **تاج العروس**، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۴ ه.ق.
۱۱. سبحانی، جعفر، **الالهیات علی هدی الکتاب و السنه**، قم: مرکز العالمی للدراسات، بی تا.
۱۲. شرتونی، سعید، **اقرب الموارد**، بی جا: اسوه، ۱۳۹۲ ه.ش.

۱۳. صدوق، محمد بن علی بن حسین، **من لا يحضره الفقيه**، ج ۲، مصحح، علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، دوم، ۱۴۱۳ ه. ق.
۱۴. طباطبایی، سید محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، قم: مکتبه النشر الإسلامی، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ه. ق.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، بیروت: مؤسسه الأعلمی، چاپ اول، ۱۴۱۵ ه. ق.
۱۶. طبری، محمد بن جریر، **دلائل الامامه**، قم: دارالذخائر المطبوعات، قم، ۱۳۸۳ ق- ۱۹۶۳ م.
۱۷. طریحی، فخر الدین بن محمد، **مجمع البحرين**، تصحیح: احمد حسینی اشکوری، تهران: مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ه. ش.
۱۸. طوسی، محمد بن حسن، **الغیبه للحجه**، تصحیح: علی احمد ناصح، قم: دارالمعارف الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۴۱۱ ق.
۱۹. غفاری، علی اکبر، **الخصال**، قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۰۳ ق / ۱۳۶۲ ه. ش.
۲۰. فرقانی، محمد کاظم؛ لیثی آذر، مسعود، **رجعت در پرتو مکتب اهل بیت (ع)**، مجله فرهنگ رضوی، شماره ۱۷، بهار ۱۳۹۶.
۲۱. قمی، علی بن ابراهیم، **تفسیر القمی**، تصحیح: طیب موسوی، قم: دار الکتاب، چاپ سوم، ۱۴۰۴ ه. ق.
۲۲. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، **کافی**، مصحح، علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، چهارم، ۱۴۰۷ ه. ق.
۲۳. مجلسی، محمد باقر، **حق الیقین**، انتشارات کانون پژوهش، ۱۳۸۰ ه. ش.

۲۴. _____، بحار الانوار، جلد ۵۳، ۵۲، ۱۱ بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ

دوم، ۱۴۰۳ ه.ق.

۲۵. محمد عظیم، محسنی وایکندی، رجعت در عصر ظهور، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی

موعود (عج)، ۱۳۹۰.

۲۶. مظفر، محمدرضا، عقائد الامامیه، قم: انصاریان، ۱۳۸۷ ش.

۲۷. مفید، محمد بن محمد، أوائل المقالات، بیروت: دار المفید، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ه.ق.

۲۸. _____، تصحیح الاعتقادات الامامیه، تحقیق حسین درگاهی، قم:

المؤتمر العالمی، ۱۳۷۱ ه.ش

۲۹. _____، مسائل السرویہ، قم: المؤتمر العالمی، ۱۴۱۳ ه.ق.

۳۰. مفید، محمد بن نعمان، الارشاد فی معرفۃ حجج الله علی العباد، بیروت: دار المفید

چاپ دوم، ۱۴۱۴ ه.ق.

۳۱. میلانی، سید علی، تشیید المراجعات و تنفيذ المكابرات، قم: الحقائق، ۱۳۸۵ ش.

۳۲. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، ترجمه احمد فہری، تہران: دارالکتب الاسلامیہ، ۱۳۵۹ ش.

۳۳. نوری طبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، بیرون: مؤسسہ آل البيت (علیہم السلام)،

چاپ اول، ۱۴۰۸ ق.